

sparen'. Als Amsterdam gesplitst zou worden in kerspels, waarbij de verschillende richtingen – orthodox, modern en de middengroep – ieder haar deel zouden krijgen, dan zou de ideale situatie kunnen ontstaan dat 'elke kring zich ten voorganger koos, wie de man des vertrouwens was. Denk u den dienaar in dien beperkten kring met elk gezin bekend, aller huisvriend, ze allen bij namen noemend, en met geestelijken blik onderscheidend, wat er woelt in elks hart. Denk u in dien kring allen door dienzelfden dienaar gedoopt, door hem onderwezen, door hem gehuwd, door hem bezocht op 't krankbed'. Uit de aantekeningen bij de gedrukte uitgave van de preek bleek, dat naast de Schrift vooral De Tocqueville's beeld van civil religion en vrije kerken in *De la démocratie en Amérique* Kuypers inspiratiebron was geweest.³⁷ Het was onder meer deze preek, die J.F. Kuyper verlokte om op 16 april 1873 een lange brief aan zijn zoon te schrijven.

Vader en zoon Kuyper

Jan Frederik Kuyper was de oudste zoon van een Amsterdamse borstelmaker, die eerst in de tussen Singel en Nieuwezijds Achterburgwal (thans Spuistraat) gelegen Raamsteeg, en nadien in de iets Noordelijker, tussen Singel en Herengracht gelegen Wijde Gasthuismolensteeg (thans Gasthuismolensteeg) zijn nering dreef. Evenals Bram later, liet hij al jong blijken dat hij kon vechten voor een ideaal. Hij wilde predikant worden, hoewel zijn ouders daartoe geen middelen bezaten. Daarom vroeg hij een der plaatselijke predikanten of die hem aan een beurs kon helpen. Toen dat niet lukte, wendde hij zich als 15-jarige begin 1816 tot koning Willem I met het verzoek of die hem wilde steunen. Zijn request werd afgewezen. Kuyper, op dat moment jongste bediende bij het aan de Herengracht gelegen handelshuis Ruys en Zimmerman, zou echter alsnog een kans krijgen.³⁸ Hij bewaamde zich in het Engels. Die bekwaamheid zorgde er voor dat hij in 1823 ontdekt werd door de plaatselijke hervormde predikant D.M. Kaakebeen, tevens secretaris van het Nederlandsche Godsdiensige Traktaat Genootschap. Kuyper vertaalde namelijk voor dit genootschap enkele Engelse traktaatjes. Met steun van Amsterdamse aanzienlijken, onder wie de familie waar zijn meisje, de eveneens in de hoofdstad geboren Henrietta Huber, als gouvernante werkte, kon J.F. Kuyper vanaf genoemd jaar theologie studeren, eerst aan het Athenaeum in zijn vaderstad en van 1825 af in Leiden. Omdat ook vader Huber, die in de Leidsestraat een stoffenwinkel dreef, nagenoeg geen bezittingen had, moesten Brams ouders zich later zonder eigen vermogen zien te redden. Hun leven in de pastorie moet daarom vaak in het teken van fatsoenlijke armoede gestaan hebben.³⁹ In de brieven

37. *Vrijheid*, 17, 22, (25). Over Kuyper en De Tocqueville: John Bolt, *A Free Church, a Holy Nation. Abraham Kuyper's American Public Theology*, Grand Rapids 2001, reg. in voce.

38. Over het request: M. den Admirant, 'De vader van Abraham Kuyper', in: *De Hoeksteen* 13 (1984), 127-131. In de weergave bij Den Admirant van het advies van de Gouverneur van Noord-Holland inzake het request van Kuijper, wordt gespeld 'Buis en Zimmerman'. De *Naamregister(s) van alle kooplieden (...) der stad Amsterdam van 1810 en 1818*, en het *Algemeen adresboek van 1821* geven alleen de door mij genoemde firma, zonder overigens in te gaan op de hoedanigheid van de handel. J. Ruijs (!; 1750-1825) woonde aan de Herengracht, bij de Brouwersgracht; over hem en zijn nageslacht: *Nederland's Patriciaat* 52 (1976), 204-281. Het kantoor was gevestigd ten huize van C. Zimmerman: Herengracht, tussen Bergstraat en Blauwburgwal.

39. Meer over J.F. Kuyper (1801-1882, die zelf zijn naam als Kuijper spelde) in: Vree, 'Ik Abraham Kuyper'. Aan de daar vermelde voorbeelden van armoede kan toegevoegd worden, dat